

ЧАСТИНА ПЕРША

Очима ти сказав мені: люблю.
Душа складала свій тяжкий екзамен.
Мов тихий дзвін гірського кришталю,
несказане лишилось несказаним.
Життя ішло, минуло той перон,
гукала тиша рупором вокзальним.
Багато слів написано пером.
Несказане лишилось несказаним.
Світали ночі, вечоріли дні.
Не раз хитнула доля терезами.
Слова як сонце сходили в мені.
Несказане лишилось несказаним.

Ліна Костенко

Розділ I

П'ятирічна Марусина захворіла. Вчора гасала з друзями вулицею, каталася на санчатах з гірки. Напередодні насипало снігу і вдарив мороз, тож як усидіти вдома? Біля річки — велика гірка, на якій зібралися всі діти з вулиці, де живе Марусинка, ще й позбігалася дівчора із сусідніх вулиць. Як було весело! Усе б нічого, якби не Ростик, який живе поруч і на три роки старший за неї. Він допомагав тягти на гору санчата, а потім дівчинка сідала і хлопчик штовхав її в спину. Марусина верещала від захвату, коли летіла вниз так, що аж вітер у вухах свистів! Ростик зазвичай добре ставився до Марусини, хоча іноді називав її «мала», що дівчинку трохи ображало. Яка вона мала, коли наступного року піде до школи?! І саме він винен у тому, що Марусинка застудилася: хлопчик насипав снігу їй за комірць шубки. Сніг був холодний, і дівчинка верещала, а Ростик стояв і сміявся. Спина стала мокрою, але Марусинка не побігла додому, а продовжила спускатися з гірки. Коли почало смеркатися, діти розходилися по домівках, і дівчинка помітила, що загубила одну рукавичку.

— Мала, ходімо додому! — покликав її Ростик.

— Я загубила рукавичку! — нахнюпилося дівча. — Її мені зв'язала бабуся. Як я піду додому? Мама насварить.

— У кишнях шукала?

— Немає.

— Ходімо пошукаємо! — запропонував хлопчик.

Вони обійшли все навколо гірки, але рукавички не знайшли.

— А ти не зізнавайся матері, що загубила, — порадив Ростик.

— Я попрошу бабусю зв'язати мені ще одну, і мама не помітить! — придумала Марусина.

Повернувшись додому, дівчинка сама поклала на комин сушитися рукавичку, і мама й справді не помітила втрати. Зранку Марусинка мала йти до садочка, але в неї заболіло горло й почався кашель. Зазвичай батьки залишали доньку на Віру, старшу на п'ять років сестричку, але на зимові канікули дівчинку забрала до себе в місто родичка. Батьки мали їхати до району на семінар, тож їм довелося залишити доньку на сусідку, тітку Іру, попросивши нагодувати Марусину та викликати фельдшера, якщо температура не падатиме. Жінка нагодувала дитину тепленьким супчиком, напоїла чаєм на травах і вклала в ліжку.

— Полежи трохи, а я збігаю попораю господарство, — наказала їй сусідка.

— Ростик прийде до мене після школи? — поцікавилася Марусина.

— Ні, поки не одужаєш — не прийде! — відповіла тітка Іра.

На хлопчика Марусина довго сердитися не могла. Хоча той часто бешкетував і міг її образити, але найчастіше вони добре ладнали між собою. Дівчинка полежала в ліжку, погортала буквар. Вона вже перечитала той буквар кілька разів. Марусина взяла книжку з казками, але читати цього разу не хотілося. Дівчинка підвелася, взула капці, узяла свою ляльку Даринку.

— Даринко, на вулиці мороз, тож тобі потрібно перевдягнутися! — сказала вона ляльці й узялася її перевдягати.

На ляльчині ніжки Марусина натягнула колготки, які бабуся пошила зі старих шкарпеток, одягла на неї кофтинку, яку теж зв'язала бабуся.

— Не вистачає спіднички, — промовила дівчинка. — Потрібно її пошити, бо змерзнеш.

Марусинка дістала картонну коробку, де зберігала свої «скарби». Чого там тільки не було! І клаптики тканини, і намисто, і маленькі ножички, і навіть голка з нитками для шиття! Дівчинка перебрала все, але потрібної тканини для спіднички на ляльку не знайшлося. Вона пішла в кімнату батьків, відчинила шафу з одягом. Одразу помітила батькові штани.

«Які вони величезні! — подумало дівча. — Якщо відрізати клаптик знизу, тато й не помітить!»

Вирішивши, що батько, вдягнувши штани, не помітить відсутність невеличкого клаптика тканини, Марусинка швиденько принесла свої ножички, відрізала зовсім небагато тканини — лише щоб вистачило на спідничку Даринці, — зачинила шафу й узялася до шиття.

— Як справи, Марусинко? — запитала сусідка, зайшовши в кімнату.

— Добре, — відповіла дівчинка й похвалилася: — Ось, шию спідничку ляльці!

— Яка молодчинка! — похвалила тітка.

Жінка поміряла дитині температуру, запропонувала пообідати.

— Я зараз не хочу, пізніше поїм, — сказала їй Марусина. — Зараз маю дошити спідницю, бо Даринці холодно.

— Яка ж ти хороша дівчинка! — ще раз похвалила сусідка. — Як що задумала, то обов'язково зробиш!

Коли тітка Іра пішла, дівчинка дошила спідничку, приміряла на ляльку й залишилася задоволеною: обновка вийшла на славу! Марусинка залізла під ковдру, зігрілася і швидко заснула. Коли повернулися батьки, то похвалили доньку за те, що була чемною. Дівчинка вирішила презентувати свою роботу й принесла ляльку.

— Мамо, тату! Подивіться, яка гарна спідничка в Даринки! Я сама її зшила! — з гордістю промовила дівчинка.

— Яка ж ти в мене розумниця! — похвалила мама, готуючи вечерю. — А яка майстриня!

Лише батько промовчав. Чоловік узяв у руки ляльку, подивився, задумався, а потім мовив, що десь бачив таку тканину. Марусина швидко забрала Даринку і сказала, що піде в ліжко, бо болить горло.

— Зачекай, доню! — притримав її батько за ручку.

«Невже помітить?» — майнула в дівчинки думка.

Чоловік підійшов до шафи з одягом, і всі почули, як він заволав звідти:

— О, ні! Тільки не це!

— Що трапилося? — стривожено запитала його дружина.

Чоловік виніс свої штани й продемонстрував:

— Ось що!

Жінка не одразу помітила, що штани порізані. Лише дівчинка насупилася, надула губи й опустила голову.

— Що ти наробила, Маріє?! — у розпачі промовила мама. Марусина знала, що коли її так називають, то дуже сердяться. — Це ж татові штани з нового костюма!

— Я тільки маленький шматочок відрізала, — промимрила дівчинка. — Там досить штанів, щоб татові вистачило!

Мати не знала, чи плакати, чи сміятися. Вона сіла на стілець і промовила:

— Невже в тебе не було іншого клаптика тканини?!

— Мамо, ти не розумієш! Даринці було холодно, і я мала зшити їй одяг! Я ж не порізала татові штани, а лише взяла звідти невеличкий шматочок! Невже вам шкода? — промовила Марусина й розплакалася. — Ніколи не думала, що ви такі жадібні!

— Ти не розумієш, що зіпсувала дорогу річ? — запитала мати.

— Марино, штани вже не повернеш, — мовив батько, — а Марусинка кається. Плаче.

— Кається вона! Думати спочатку потрібно було! — сказала мати й відправила доньку в кімнату. — Будеш там сидіти три дні безвилазно! — наказала вона. — І не смій більше чіпати речі без дозволу!

Марусина лягла на ліжку, вкрилася з головою ковдрою й невтішно розплакалася. Їй хотілося про все розповісти Ростикові, але тітка Іра сказала, що він не прийде до неї. Дівчинка взяла ляльку, притиснула її до себе.

— Тобі не холодно, Даринко? — запитала вона, ретельно вкутуючи ляльку ковдрою.

Розділ 2

Мама з татом пішли на роботу до школи, а Марусина мала відбувати покарання й одужувати вдома.

— Марусино, прошу тебе, нічого не втни знову, — попросила мати.

— Я буду чемною дівчинкою! — пообіцяла вона.

Дівчинка тинялася без діла, погортала буквар, укотре подумавши, що ж буде робити в школі, коли вже вміє читати, погралася з лялькою й довго сиділа перед вікном. Діти бігали по вулиці із санчатами, а вона має сидіти вдома й може лише спостерігати за ними у вікно.

«Поки одужаю, то весь сніг розтане», — із сумом подумала дівчинка й відійшла від вікна.

Як на зло, ще й Ростик не заходив до неї. Без нього сумно. Хлопчик, хоча й дружив переважно з хлопцями, але й про сусідку не забував і часто дозволяв Марусині бігати за ними, якщо, звичайно, їх слухатиметься й не заважатиме хлопчачим розвагам.

Марусина то сиділа на стільці в кухні, то лежала в ліжку, то кривлялася перед дзеркалом. Вона любила перевдягатися й у різних сукнях походжати по кімнаті, щоб потім зупинитися перед великим дзеркалом на шафі й милуватися собою. Дівчинка знайшла своє нове платтячко, яке мама купила їй на літо, вдягла його, покрутилася перед дзеркалом. Їй дуже кортіло відчинити шафу батьків і дістати мамині туфлі на

підборах, але згадала обіцянку бути чемною дівчинкою й лише зітхнула.

«Не чіпатиму туплі, бо ще підбори зламаю», — вирішила вона і зняла сукню.

Від безділля Марусина зовсім засумувала. Щоб якось розважитися, сіла на стільчик біля ліжка й почала на ньому хитатися.

«Ще зламається!» — подумала дівчинка, коли стілець під нею жалібно заскрипів.

Марусина провела рукою по залізних бильцях ліжка, вирішила порухувати — їх було п'ять, а між ними простір.

«Цікаво, чи влізе сюди моя голова?» — розмірковувала дитина.

Вона відсунула вбік штору, обережно спробувала просунути між бильцями голову.

«Проходить!» — подумала вона й просунула голову далі.

Коли Марусина спробувала витягнути голову назад, то застрягла. Дівчинка злякалась і розплакалася, зрозумівши, що потрапила в пастку.

— Що мені робити? — голосила вона. — Буду так цілий день сидіти, а коли прийде мама, то знову сваритиме! Що ж я наробила!

Марусина почула, що в хату хтось зайшов.

— Мамо! Це ти? — озвалася вона.

— Мала, ти де? — почула голос Ростика.

— Іди сюди! Швидше! — покликала дівчинка.

Коли Ростик побачив Марусину, що стояла навколішки, засунувши голову між бильцями, розсміявся.

— І як ти це зробила? — ще сміючись, запитав він.

— Чого ржеш?! Не бачиш, що в мене горе? Краще допоможи звідси вибратися, поки батьки не повернулися! — попросила вона.

Як не намагався Ростик звільнити Марусину з пастки, йому це не вдалося.

— Іди до мами в школу, попроси допомоги, бо я тут і помру! — знову розплакалася Марусина, зрозумівши, що самотужки їй не впоратися з проблемою.

— Я швидко! — пообіцяв Ростик і помчав до школи.

Марно батько намагався руками розвести залізні прутки й звільнити доньчину голову.

— Усе! Я помираю! — верещала перелякана Марусина.

— То навіщо ти пхала туди голову?! — дорікнула мати.

— Я не знаю!

— Не кричи на дитину, — попросив батько, — я зараз розпиляю прут і звільню тебе, дитинко! — сказав доньці.

— І треба ж до такого додуматися! — сплеснула мати руками.

— Я не винна! — плакала дівчинка.

— То, виходить, що я тобі голову туди засунула?!

— Я не винна! — повторило дівча. — Туди голова добре влізла, а потім вуха в мене вирости, тож назад не вилазить!

— Отакої! — всміхнулася жінка. — То, значить, вуха вирости?

— Так! Ти ж сама казала, що я швидко расту, — сказала, схлипнувши, Марусина, — то й вуха швидко вирости! — і знову заплакала.

Коли Марусина опинилася на волі, то одразу побігла до себе в кімнату і сховалася під ковдрою. Вона чула, як зайшла мама і сказала, що тепер вона не піде гуляти на вулицю до самого Різдва.

— Щоб знала, як добре поводитися! — сказала жінка і вийшла.

Розділ 3

Наступного дня, коли Марусина лишилася вдома сама, вона вирішила взагалі нічого не чіпати й дивитися лише у вікно. Повз будинок пробігав Ростик, і Марусина помахала йому рукою. За мить хлопчик був у неї.

— Мала, ти чому така сумна? — запитав він.

— А ти як думаєш? Ви бігаєте, гуляєте, а я маю сидіти сама в хаті.

— Не хочеться бути вдома?

— Ні.

— То ходімо до мене!

— Мені не можна!

— Та ніхто ж не дізнається! — сказав Ростик. — Моїх батьків немає, твої також у школі. Поки вони повернуться, ти вже будеш удома.

Дівчинка замислилася. Їй завжди подобалося бувати в будинку сусідів. У хаті Марусини лише невеличка кухня, кімната батьків з телевізором і диваном-книжкою та її з Вірою невеличка кімнатка. А в сусідів великий будинок на шість кімнат, і в Ростика є своя. Але найбільше подобались дівчинці сходи на другий поверх, якими вона ходила безліч разів. Ними можна було піднятися вгору, на другий поверх, а там — балкон, з якого цікаво дивитися вниз. Якось вони з Ростиком стояли на балкончику і плювали звідти, намагаючись поцілити в півня. Зробити це їм не вдалося, але їх за таким непристойним заняттям застукала тітка Іра й заборонила туди виходити. Але залишалися сходи зі справжніми поручнями, за які можна було триматися рукою.

— То йдемо до мене чи так і будеш тут киснути? — запитав Ростик.

— Ходімо! — відповіла дівчинка й пішла вдягатися.

Біля порога Марусина одразу зняла взуття. У будинку сусідів повсюди килими: і на стінах, і на долівці, і в усіх кімнатах. Обережно ступаючи по м'якому настилу, Марусина з другом одразу піднялися на другий поверх. Кімната Ростика була великою, як дві Марусининих. Уся стіна завішана полицями, де Ростик виставляв свої машинки та літаки.

— Ось ця нова! — похвалився він, демонструючи поповнення колекції. — Це мені тато привіз зі столиці!

— Гарна! — зітхнула Марусина.

— Хочеш, нові книжки покажу? Там є про літаки! — запропонував Ростик.

— А про ляльок немає?

— Я що, дівча? — всміхнувся він.

— Можна походити сходами? — попросила дівчинка.

— Скільки завгодно!

Марусина повільно, тримаючи високо голову, спустилася сходишками, зупинилася біля дзеркала, поправила волосся і знову пішла вгору, уявляючи, що на ній довга синя сукня і туфлі на тонких високих підборах.

— От якби в нас так було! — захоплено промовила вона.

— У вас так не буде.

— Чому? — здивовано запитала вона, зупинившись на сходишці.

— Бо мій батько — голова колгоспу, а твої — вчителі.

— І що?

— У них зарплата маленька, — пояснив хлопчик.

— Ти також станеш головою колгоспу, коли виростеш?

— Ні. Я буду льотчиком!

— А мене покатаєш на літаку?

Ростик замислився.

— Не знаю, чи мені дозволять, — серйозно промовив він, поморщивши лоба.

— А ти одружися зі мною, і тоді тобі дозволять, — усміхнулась Марусина.

— Подивимось! — жартома відповів хлопчик.

Марусина, погулявши сходишками, згадала, що їй час додому.

— Ти рукавичку свою знайшла? — запитав Ростик.

— Де я її знайду, якщо сиджу вдома під замком? Це ще мама не знає, а як дізнається, то й за рукавичку мені влетить!

— Ти ж казала, що бабуся зв'яже тобі таку саму, — нагадав хлопчик.

- Коли це буде?
- Давай я тобі свої віддам! — запропонував Ростик.
- І що я вдома скажу?
- Скажеш, що ми помінялися рукавичками!
- А ти своїм що скажеш?
- Скажу, що загубив. Мені нічого не буде!
- Давай! — погодилася дівчинка.

Цього разу Марусині пощастило: вона встигла повернутися додому раніше за батьків і похвалилася, що поведилася добре.

Розділ 4

Родина Бойченків готувалася до Різдва. Мати, Марина Олександрівна, дістала з холодильника баночку майонезу та зеленого консервованого горошку, які берегла до свята; батько, Роман Семенович, робив нарізку для олів'є. В хаті приємно пахло тушкованою картоплею та м'ясом: у духовці смажилася гуска. Марусина не мала чим зайнятися, тож прислухалася до розмови батьків. Вони чекали на двоюрідну материну сестру, яка мала приїхати разом із Вірою та своєю донькою Орестією. Марусина не дуже скучила за рідною сестрою: та була старшою і ставилася до неї, як до маленької. Часто Віра змушувала виконувати за себе роботу, яку їй доручали батьки.

— Якщо не зробиш, то зачиню в хаті й не пущу гуляти! — зазвичай так погрожувала Віра сестрі.

— А я татові розкажу! — огризалася Марусина.

— А я тебе наб'ю! Ти не доведеш, що я тобі зробила! — казала сестра й показувала язика.

У такі моменти Марусина по-справжньому жалкувала, що менша за сестру і не може дати їй здачі. До того ж, Віра ніколи не брала її з собою, коли йшла з подружками гуляти.